

Vesna Girardi Jurkić, *Zapisi o kulturi davnih vremena. Antička baština Istre*, Marčana: Susreti na dragom kamenu, 2017., 292 str.

Udruga Susreti na dragom kamenu, uz potporu Istarske županije, Općine Marčana, Grada Pule, Općine Medulin te Općine Ližnjan, izdala je 2017. knjigu Vesne Girardi Jurkić *Zapisi o kulturi davnih vremena. Antička baština Istre*. Autorici je za knjigu 2014. posmrtno dodijeljena Nagrada Mate Balota za rukopis, godišnja nagrada Udruge Susreti na dragom kamenu (utemeljena 2007.) koja se dodjeljuje proznom ili pjesničkom tekstu na čakavštini ili pak rukopisu na književnom ili drugom stranom jeziku u kojem autor ističe specifičnosti istarskoga poluotoka.

Knjiga predstavlja zbirku od 19 radova, s time da je dio radova već bio objavljan u zavičajnim zbornicima i monografijama, dok je dio dosad bio neobjavljen. Uz većinu radova navedena je i godina u kojoj je rad nastao, stoga je vidljivo da pet radova potječe iz sedamdesetih, devet iz osamdesetih te dva iz devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Trima člancima nije poznata godina nastanka teksta. Općenito govoreći, autorica se u svojim radovima bavi problematikom antičke Istre razmatrajući je s arheološko-povijesnoga stajališta. Problematika je čitatelju predstavljena u tri dijela. U prvom dijelu knjige, „Antička baština Istre“, sabrani su radovi kojima je predstavljen povijesni razvoj istarskoga poluotoka od njegovih najstarijih vremena do kraja razdoblja rimske vladavine, točnije do 6. stoljeća. Prvi dio čine tri rada: „Istra u ishodištu prapočetaka“ (14-19), „Prodor Rima na istočnu obalu Jadrana i u Istru“ (21-28) te „Rimska vladavina i civilizacijska postignuća u Istri tijekom osam stoljeća (II. st. pr. Kr. – VI. st. pos. Kr.)“ (30-56).

U radu „Istra u ishodištu prapočetaka“ autorica se bavi nalazima kulture paleolitika, neolitika i brončanoga doba na tlu Istre, stavljajući naglasak na promjene u načinu života ljudi koje su nastupile pojavom svakoga od navedenih razdoblja, značajne lokalitete i njihove karakteristične materijalne nalaze te gradinska naselja i pogrebne običaje brončanodobnih stanovnika Istre. U sljedećem radu, „Prodor Rima na istočnu obalu Jadrana i u Istru“, autorica daje kronološki pregled širenja rimske vlasti na istočnu obalu Jadrana, naročito Istru. Prvi ratni sukobi između Histra i Rimljana izbili su neposredno prije početka Drugoga punskog rata, kada su rimske vojne postrojbe iz područja sjeverne Italije krenule prema Histriji s ciljem rastjerivanja histarskih gusara koji su učestalo napadali rimske trgovačke

brodove. Koristeći se pisanim povijesnim vrelima, autorica prikazuje vojne uspjehe Rimljana u pohodima protiv Histra te kako je Istra potpala pod rimsku vlast, dok u radu „Rimska vladavina i civilizacijska postignuća u Istri tijekom osam stoljeća (II. st. pr. Kr. – VI. st. pos. Kr.)“ govori o administrativnom uređenju Istre kao jedne od brojnih rimskih provincija te analizira njezin politički, gospodarski i kulturni život od rimskoga osvajanja Istre 177. prije Krista do avarsko-slavenskih upada u Istru krajem 6. stoljeća. Poseban je naglasak stavljen na spomenike rimske kulture te gradnju stambenih kompleksa u Istri.

Drugi je dio knjige naslovljen „Biseri antičkog nasljeđa u Istri“, a sadrži radove koji se bave određenim povijesnim razdobljima najvažnijih istarskih gradskih središta, počevši od Pule. U radu „Pula i okolica od prapovijesnih kultura do Bizanta“ (58-106), ujedno i najopsežnijem tekstu cijele zbirke, autorica se na samom početku ukratko dotiče lokaliteta, materijalnih nalaza, gradinskih naselja te pogrebnih običaja kultura paleolitskoga, neolitskoga i brončanoga doba na tlu Pule, dok je glavnina rada posvećena prikazu brojnih segmenata rimske kulture i graditeljstva na području Pule: fortifikacijskoga sustava, slavoluka obitelji Sergijâ, foruma i bazilike, hrama Augusta i Rome, gradskih kuća i mozaika, kazališta, amfiteatra, duhovnoga života i vjerovanja te nekropola. U središte i narednih dvaju radova, „Rovinj i Rovinjština u rimsko doba“ (108-122) te „Poreč i okolica od prapočetaka do mletačke vladavine“ (124-136), autorica također stavlja tekovine rimske kulture na rovinjskom i porečkom području (rimske vile, ljetnikovce, hramove, crkvice, spomenike božanstvima, stambena zdanja). U potonjem radu dodatno opisuje i analizira razdoblje krize koja je zahvatila Poreč i njegovu okolicu sredinom 8. stoljeća pojavom Langobarda i Franaka, a od koje se grad nikada nije u potpunosti oporavio. Nakon Poreča i njegove okolice, slijedi prikaz povijesti Bujštine „Buje i Bujština u antičkom i kasnoantičkom razdoblju“ (138-149). Autorica tumači kako je povijest Bujštine usko povezana s osnivanjem rimske kolonije Tergeste, osnovane u vrijeme Julija Cezara. U radu je fokus stavljen na žarišta iz kojih se širila rimska kultura i način života, točnije na rustičke vile, koje predstavljaju izvangradski stambeni i gospodarski kompleks građevina s okolnim zemljištem čija je primarna svrha bila smještaj radne snage te poljoprivredno-prerađivačka proizvodnja. Značajan je dio rada posvećen i nalazima brončanih figurica rimskih božanstava, kao i reljefnim prikazima mitoloških scena koji ukazuju na duboko usađena helenistička shvaćanja sta-

novnika Bujštine. Rad „Prapočeci i antičko doba Pazinštine“ (151-162) tematski je podijeljen u dva dijela. U prvom se govori o brončanodobnoj gradinskoj kulturi Pazinštine, naglašavajući važnost Berma, gdje su otkriveni brojni grobni nalazi tamošnje nekropole koji Beram svrstavaju u sam vrh bogatih prapovijesnih središta Istre, dok je drugi dio posvećen prikazu rimskih nadgrobnih spomenika s područja Karojbe. Radom „Antički kameni spomenici Buzeštine“ (164-179) završava drugi dio knjige, a u njemu su prikazani natpisi u kojima su sadržana rimska imena, potom stele i ulomci nadgrobnih ara iz rimskoga razdoblja, kao i reljefni prikazi božanstava, nimfa i životinja. Autorica zaključuje kako prikazani kameni spomenici ukazuju na podrijetlo stanovnika Buzeštine, a ujedno i dokazuju umjetničku i duhovnu dimenziju antičkoga kulturnog kruga rimske Histrije.

Treći dio knjige, „Zapisi o prošlosti antičkog zavičaja“, započinje radom „Medulin i okolica od prapovijesnog do rimskog doba“ (181-197). Autorica se najprije osvrnula na mitske predodžbe o Istri te pisana vrela o Histrima, nakon čega analizira politički i gospodarski život Histra pod rimskom vlašću. Glavnina je rada posvećena polemici oko gradinskoga naselja Histra koje je nosilo naziv *Mutula*, a spominje ga rimski povjesničar Tit Livije. Postavlja se pitanje može li se gradinsko naselje Mutula poistovjetiti sa širim područjem Medulina. Tražeći odgovor na to pitanje, autorica iznosi argumente nekolicine talijanskih povjesničara i arheologa koji idu u prilog postavljenoj tezi. Dotiče se i osobitosti luksuzne carske vile na Vižuli, koja potječe iz vremena vladavine Konstantina Velikoga (306. – 337.), dok je sam proces njezina iskapanja i istraživanja detaljnije opisala u radu „Arheološko iskapanje, istraživanje i konzervacija rimskog rezidencijskog maritimnog kompleksa na Vižuli kod Medulina (1995.-2012.)“ (199-202). „Pomerština u svjetlu arheološke građe“ (204-208) ukratko prikazuje nekoliko arheoloških spomeničkih lokaliteta širega područja Pomerske vale. To su lokaliteti Sv. Andrija, Sv. Ivan od izvora, Sv. Flor, Biskupija te rimska rezidencijska vila, čije je istraživanje glavna tema rada „Zaštitno arheološko istraživanje rimske maritimne rezidencijske vile u Pomeru 2006. godine“ (210-212). „Premantura u antičkoj prošlosti“ (214-219) u uvodnom dijelu donosi prikaz pisanih povijesnih izvora, točnije zapisa grčkih i rimskih geografa i povjesničara te istarskih srednjovjekovnih pisaca u razdoblju od I. do XVII. stoljeća, na temelju kojih je vidljivo kako se latinsko ime rta postupno mijenjalo i s vremenom proširilo na naziv cijeloga poluotoka (*Promunturium* =

rt, *Promunturium Polaticum* = Premanturski poluotok). Iz rada saznajemo i o postojanju četiriju značajnih gradinskih naselja prapovijesnoga doba, naselju Runke (*Ronzi*) nastalom u rimsko doba na temeljima rustičke vile, natpisima na rimskim nadgrobnim pločama te brončanoj statui božice Minerve. Slijedi „Kratka pregled prošlosti Ližnjana i okolice“ (221-230), u kojem autorica najstarije materijalne dokaze o naseljenosti Ližnjana datira u vrijeme oko 1800. godine pr. Kr., kada nastaju dva značajna gradinska naselja. Donosi kronološki prikaz rimskoga osvajanja istarskoga poluotoka i Ližnjanštine, prikaz administrativno-teritorijalne organizacije te načina sustavne romanizacije starosjedilačkoga histarskog stanovništva. Autorica brojne arheološke i epigrafske nalaze Ližnjana i okolice dovodi u vezu s gospodarskom strukturom toga kraja. Tema rada „Nezakcij od prijestolnice Histra do ranokršćanskog razdoblja“ (232-240) najvećim je dijelom povijest istraživanja i arheološko-povijesni značaj kompleksa Nezakcij (Vizače) nedaleko od Pule. Osim toga, naglasak je u radu stavljen i na problematiku vjerskih i religijskih protoantičkih i antičkih stremljenja u Istri, u svrhu čega se najvećim dijelom prikazuje i analizira kapitolij s tri hrama, koji su podignuti s ciljem da se pokaže svekolika odanost rimskom caru, dok danas predstavljaju specifičnost graditeljstva istočnoga Jadrana. „Mutvoran u antičkoj prošlosti“ (242-249) Girardi Jurkić započinje prikazom najvažnijih događaja iz povijesti sukoba Histra i Rimljana, koristeći se pritom i pisanim povijesnim izvorima antičkih pisaca. Ukratko se dotiče političkoga i gospodarskoga aspekta rimske vladavine te njihova utjecaja na histarsko stanovništvo, dok se najvećim dijelom fokusira na vjerovanja, odnosno duhovni aspekt, jer je upravo u tom području histarsko stanovništvo najviše zadržalo svoje izrazite specifičnosti. U radu „Prilozi o prošlosti Marčane i okolice“ (251-254) u kratkim se crtama prikazuje područje Marčane s aspekta prapovijesti, antike i ranoga srednjeg vijeka, s naglaskom na kulturu pokapanja te spomenike kamene skulpture, naročito pleterne. Rad „Brijuni – histarska Brevona – Insulae pullariae“ (256-265) posvećen je političkom, gospodarskom i kulturnom životu Brijunskoga otočja pod rimskom vlašću. Kao posebna se zanimljivost ovoga rada ističe činjenica da su na Brijunima od 1900. do 1902. boravili istraživači predvođeni Robertom Kochom s ciljem da uspješno suzbiju epidemiju malarije, koja se u ono vrijeme pojavila na otočju. Ovaj je rad ujedno i posljednji u knjizi. Na samom kraju knjige nalaze se „Popis kratica“ (266-268) i „Literatura“ (268-289).

Djelom *Zapisi o kulturi davnih vremena. Antička baština Istre* Vesna Girardi Jurkić dala je izniman prinos stvaranju šire povijesne i arheološke slike istarskoga kraja. Radovi sadržani u ovoj svojevrsnoj monografiji zasigurno će koristiti znanstvenoj zajednici u nekim budućim istraživanjima, ali jednako će tako pronaći svoje mjesto i među širom čitalačkom publikom – zaljubljenicima u najstariju prošlost Istre.

Julija Trstenjak

Sunčica Mustač, *Crkva sv. Mihovila u Banjolama kraj Peroja*, Korpus ranosrednjovjekovne skulpture, knjiga 1, Split – Pula: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika / Arheološki muzej Istre, 2017., 119 str.

Suradnjom Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu i Arheološkoga muzeja Istre izišla je 2017. monografija Sunčice Mustač *Crkva sv. Mihovila u Banjolama kraj Peroja*. Djelo je ujedno i prva knjiga serije Korpus ranosrednjovjekovne skulpture u Hrvatskoj, proizišle kao rezultat početka realizacije dugo planiranoga projekta pokretanja serije publikacija koje bi kataloški obradile i stručno valorizirale ostavštinu ranosrednjovjekovne skulpture u Hrvatskoj. Uloga i glavna zadaća ovoga djela jest predstavljanje te analiza ranosrednjovjekovne sakralne skulpture crkvenoga kompleksa sv. Mihovila u Banjolama kraj Peroja, čime autorica nastoji taj kompleks smjestiti u širi kontekst ranosrednjovjekovne skulpture te općenito sakralne arhitekture na području Istre, ali i širem području sličnih elemenata i utjecaja.

Knjiga je podijeljena na tri veće cjeline. Prva cjelina razdijeljena je na niz manjih poglavlja koja, osim dublje analize skulpture crkvenoga kompleksa sv. Mihovila, sadrži i osnovne podatke te dosadašnja saznanja o lokalitetu i fazama izgradnje (i pregradnje) sakralnih objekata. Kao dodatak tekstu autorica često prilaže fotografije, tlocрте i zemljovide koji dodatno obogaćuju poglavlja nudeći čitatelju vizualizaciju lokaliteta i njegove ostavštine. Druga cjelina u knjizi predstavlja svojevrsni pregled i opis nalaza u nekoliko kategorija, dok je treća cjelina katalog kamenih nalaza koji omogućava čitatelju bolje shvaćanje same analize kamene skulpture kompleksa, ali i cjelokupnoga lokaliteta.